

UDK: 372.894(075.2)«200»

372.894(075.3)«200»

355.01(497.5)«199»

Pregledni članak

Primljeno: 10. 5. 2006.

Prihvaćeno: 13. 10. 2006.

Domovinski rat u udžbenicima iz povijesti

JULIJA BARUNČIĆ-ŽELJKA KRIŽE

Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskoga rata, Zagreb,
Republika Hrvatska

Autorice su pregledale sve udžbenike koji obrađuju razdoblje Domovinskog rata. Pri raščlambi njihova sadržaja velikim djelom vodile su se upurama koje propisuje *Nastavni plan i program za povijest za osnovne i srednje škole* jer su one za autore udžbenika obvezujuće. Nakon pregleda udžbenika, zaključuju da među navedenim udžbenicima, kako za osnovne, tako i za srednje škole, kad je u pitanju obrada razdoblja Domovinskog rata, nema većih razlika i odstupanja.

Ključne riječi: Domovinski rat, udžbenici, nastavni plan i program

Uvod

U ovom radu nastojale smo objektivno, sa stajališta povijesne struke analizirati nastavne jedinice o Domovinskom ratu u školskim udžbenicima. Koliko je problematika Domovinskoga rata zastupljena u školskim udžbenicima, kako pojedini autori interpretiraju događaje iz toga razdoblja te kakvom se terminologijom koriste, neka su od pitanja na koja smo pokušale odgovoriti. Cilj nam je predočiti čitatelju kakvo znanje o Domovinskom ratu dobivaju učenici u osnovnim i srednjim školama, ovisno o usmjerenju i onom opsegu koji im je potreban u daljnjoj naobrazbi. Analiza je obuhvatila udžbenike povijesti čiju je uporabu u hrvatskim osnovnim i srednjim školama, tj. gimnazijama i strukovnim školama, odobrilo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta; primjerice, u ovoj školskoj godini 2005./2006. u nastavi povijesti u 8. razredu osnovne škole koristi se šest udžbenika, u trogodišnjim strukovnim školama četiri, četverogodišnjim strukovnim školama tri, a u gimnazijama četiri udžbenika. Da bismo omogućili što bolji uvid u problematiku prikaza Domovinskoga rata u školskim udžbenicima, te upozorili na njezinu složenost, kao i na velik broj odobrenih udžbenika iz povijesti za osnovne i srednje škole za školsku godinu 2005./2006., u prilogu donosimo njihov popis, te prikaz postotka njihove zastupljenosti u nastavi. Iako smo pregledale sve udžbenike, s obzirom na to da navedeni udžbenici imaju različit postotak zastupljenosti u školama, u radu smo se posebno osvrnule na one najzastupljenije. To su uglavnom udžbenici dva vodeća izdavača *Profila* i *Školske knjige*, koji imaju praksu izdavanja po dva udžbenika različitih autora za svaki razred.

S obzirom na to da se svi autori udžbenika moraju držati nastavnoga plana i programa, koje za pojedini predmet propisuje Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, odobreni udžbenici ne bi se smjeli mnogo razlikovati u broju nastavnih jedinica i njihovu opsegu te pojmovima uvrštenima u sadržaj. Određene razlike moguće su u terminologiji i opširnosti, odnosno sažetosti u prikazivanju ili navođenju pojedinih događaja i datuma iz Domovinskoga rata. Dakako, mogu se razlikovati i načini interpretacije pojedine povijesne teme, te eventualne zanimljivosti, izvorni tekstovi, slike i drugi popratni sadržaji koje autori uvrštavaju u udžbenik, uglavnom prema vlastitom nahođenju.

U lipnju 2005. godine Ministarstvo je, zasad samo za osnovne škole, propisalo *Hrvatski nacionalni obrazovni standard* (HNOS). Taj plan predviđa znatno više slobode nastavnicima u odabiru tema, ali ne i autorima udžbenika, pa se sadržaji i nadalje vjerojatno neće znatno razlikovati.¹

OSNOVNE ŠKOLE

Učenici 8. razreda trenutno usvajaju gradivo povijesti iz šest udžbenika². Prema sadašnjem nastavnom planu i programu za povijest za 8. razred osnovne škole predviđene su dvije nastavne jedinice za razdoblje stvaranja i obrane hrvatske države. U samom nastavnom planu i programu stoji: *S velikom pažnjom obradit ćemo rezultate demokratskih izbora, kao i uređenje moderne hrvatske države te donošenje novog Ustava Republike Hrvatske. Upoznat ćemo učenike s procesom međunarodnog priznanja, s problematikom pregovaranja, uzrocima Domovinskog rata, junaštvom hrvatskih branitelja, primanjem Hrvatske u OUN, dolaskom UN-a kao i neuspjehom međunarodnih snaga. S osobitom pažnjom obradit ćemo i započeti proces postupnog oslobođanja hrvatskih okupiranih teritorija, kao i početak procesa obnove i razvitka.*³ Te su dvije nastavne jedinice u udžbenicima naslovljene: *Nastanak samostalne i suverene hrvatske države* i *Hrvatska samostalna i suverena i međunarodno priznata država*. Većina je autora te naslove zadržala i u udžbenicima. Neki su ih ponešto promijenili, no sadržaj je isti. Posvećeno im je oko 6 stranica od nekih 170 stranica koliko ih ukupno u prosjeku ima svaki udžbenik. Iznimka je udžbenik Josipa Jurčevića i Maje Raić, gdje se spomenute nastavne jedinice protežu na 12 od ukupno 167 stranica. Za njihovu obradu predviđena su dva školska sata.

¹ Analiza sadržaja udžbenika odnosi se na školsku godinu 2005./2006. Zbog novog Zakona o udžbenicima za osnovnu i srednju školu (NN, broj 36/06.) neki od ovih udžbenika u školskoj godini 2006./2007. nisu u uporabi, jer nisu ostvarili dovoljnu postotnu zastupljenost, ali sljedeće godine mogu ponovno ući u postupak odabira. U prilogu donosimo popis odobrenih udžbenika za školsku godinu 2006./2007.

² Za učenike, pripadnike srpske nacionalne manjine u uporabi je udžbenik Snježane KOREN, *Historija* 8, u izdanju *Prosvjete*, 2005.

³ *Prosvjetni vjesnik, Posebno izdanje*, broj 2, lipanj 1999., 143.

Političke prilike uoči raspada Jugoslavije i početak rata

Kao uvod u obradu nastanka suverene hrvatske države, u svim udžbenicima obrađuju se političke prilike u bivšoj Jugoslaviji neposredno prije osamostaljenja Hrvatske i Slovenije. Odgovornost za raspad bivše državne zajednice nepodijeljeno se pripisuje Srbiji i Slobodanu Miloševiću. Svi autori kao glavni uzrok krize navode centralističke težnje Srbije proizašle iz želje za dominacijom nad ostalim narodima, a u skladu s jačanjem velikosrpskog pokreta koji je, šireći se iz Srbije, kod dijela Srba u Hrvatskoj naišao na plodno tlo. U većini se udžbenika ističe spremnost nove hrvatske vlade na pregovore o preustroju Jugoslavije, odnosno o zalaganju Slovenije i Hrvatske za konfederalnu zajednicu država, a u slučaju Slovenije i potpunu neovisnost nasuprot zahtjevima Srbije i Crne Gore za što jačom centralizacijom, odnosno unitarnom državom. Najviše prostora ta je tema dobila u udžbeniku autora Mire Kolar-Dimitrijević, Hrvoja Petrića i Jakše Raguža. U njemu se ističe kako je Milošević ustvrdio da je suverenost republika kao konfederalnih ili neovisnih država moguća samo ako se promijene njihove granice i tako zadovolji srpska manjina koja ne želi živjeti izvan jedinstvene jugoslavenske države. Navodi se da cilj nije bio zaštita Srba izvan Srbije, nego želja da se preko njih sruši vodstvo republika koje su željele neovisnost, a one podvrgnu Beogradu. Slijedi konstatacija da je Beograd potaknuo izbijanje srpske pobune u Hrvatskoj. Hrvoje Matković također je malo više prostora posvetio pregovorima o preustroju Jugoslavije. Nasuprot tome, u udžbeniku Josipa Jurčevića i Maje Raić ti se pregovori uopće ne spominju, iako su navedeni u nastavnom planu i programu. Učenici tako ne mogu dobiti cjelovitu sliku jer je izostavljena činjenica da je Hrvatska bila spremna, pod određenim uvjetima, ostati u bivšoj državnoj zajednici. Ciljevima i metodama srpske politike Jurčević se bavi u tekstu pod naslovom *Srbijanska agresivnost* gdje, između ostalog, navodi da su Srbiji u poticanju i organiziranju suprotstavljanja legalnoj vlasti u Hrvatskoj pomagale *srbizirane strukture jugoslavenskih vlasti*.⁴ Snježana Koren u svom udžbeniku, u temi o raspadu Jugoslavije, u rubrici *Izvori* donosi ulomke iz knjiga Noela Malcolma *Povijest Bosne* i Laure Silber i Alana Littlea *Smrt Jugoslavije*.⁵ N. Malcolm piše o srpskoj dominaciji u jugoslavenskoj federaciji i o neopravdanosti njihova nezadovoljstva time što im Tito nakon Drugoga svjetskog rata nije dao očekivane teritorijalne dobitke. Navedeni odlomak iz knjige *Smrt Jugoslavije* govori o 14. kongresu SKJ. Spominje se vrijeđanje slovenske delegacije od strane srpskih predstavnika, te istup Slobodana Miloševića. Navodi se da je hrvatska strana u znak potpore slovenskoj delegaciji napustila kongres, što je označilo konačan slom SKJ.

Nakon pregovora, u većini udžbenika slijedi referendum o neovisnosti i proglašenje Hrvatske samostalnom i suverenom državom. Zatim slijedi

⁴ Josip JURČEVIĆ, Maja RAIĆ, *Povijest* 8, Zagreb 2004., 140.

⁵ S. KOREN, *Povijest* 8, Zagreb 2003., 226.

naslov *Rat protiv Hrvatske* ili *Domovinski rat*. Kao neposredni uzrok rata u svim se udžbenicima navodi nespremnost srpskoga vodstva da prihvati osamostaljenje Hrvatske i Slovenije. Točan datum početka rata nigdje se ne navodi, no većina autora poglavlje o ratu započinje tzv. *Balvan-revolucijom* (17. kolovoza 1990.), kao uvodom u srpsku agresiju. Najviše o *Balvan-revoluciji* piše H. Matković. Jedino u ovom udžbeniku za pobunjeno srpsko stanovništvo koristi se termin četnici, točnije *četničke grupe*.⁶ U ostalim udžbenicima oni se nazivaju *srpskim pobunjenicima*, a četnici se uglavnom ne spominju. Izuzetak je udžbenik J. Jurčevića i M. Raić, gdje se spominje osnivanje Srpskog četničkog pokreta u Beogradu. Većina autora piše i o osnivanju SAO Krajine i namjerama pobunjenih Srba da se pripoje budućoj Velikoj Srbiji. Kao početak oružanih sukoba najčešće se navodi sukob hrvatskih redarstvenika sa srpskim pobunjenicima, koji su potpomognuti jedinicama JNA zauzeli Plitvice (31. ožujka 1991.), iako se prvi oružani sukob dogodio 1.–2. ožujka 1991. kada su srpski pobunjenici napali policijsku postaju u Pakracu. Kod J. Jurčevića, M. Raić i M. Kolar-Dimitrijević, H. Petrića, J. Raguža spominje se i masakr nad hrvatskim redarstvenicima u Borovu Selu (2. svibnja 1991.). Svi autori u jednoj rečenici govore o napadu JNA, odnosno velikosrpskoj agresiji na Sloveniju.

Tijek rata

Kao razdoblje početka otvorene agresije na Hrvatsku navodi se ljeto 1991. kad se JNA uključila u izravne napade na hrvatske položaje. U svim udžbenicima koristi se termin *velikosrpska agresija*. Niti jedan autor ne dovodi u pitanje tko je napadač, a tko žrtva, kao ni međunarodni karakter ratnoga sukoba. Isto tako, u svim se udžbenicima izričito navodi da su Hrvatsku napale JNA i srpske dobrovoljačke jedinice iz Srbije, koje jedino H. Matković naziva *četničkim teroristima*⁷, dok ostali autori koriste termin *srpske paravojne postrojbe*. Svi autori u ovom dijelu nastavne jedinice spominju ustrojavanje hrvatskih obrambenih snaga, osnivanje Zbora narodne garde i Hrvatske vojske. Jedino S. Koren spominje samo Hrvatsku vojsku i to malim početnim slovima, kao pridjev, a ne naziv. U ovom je udžbeniku najmanje prostora posvećeno samom tijeku rata, do oslobađanja okupiranih područja. No, zato donosi nekoliko izvornih tekstova: apel Olge Carević, sveučilišne profesorice iz Zagreba svojim sunarodnjacima Srbima, da povuku *svoje krvoločne četnike s teritorija Republike Hrvatske*; znakovita rečenica koju je za svoj list napisao francuski novinar koji se nalazio u Vukovaru za vrijeme opsade grada (*Ako se Europa 1992. mora graditi na ruševinama Vukovara i Dubrovnika, više bih volio da je ne vidim.*); apel za mir austrijske djece Anti Markoviću, u kojemu ga pitaju zašto ne dopusti Hrvatskoj da postane *posebna zemlja*; dio inter-

⁶ Hrvoje MATKOVIĆ, *Povijest* 8, Zagreb 2005., 131.

⁷ Isto, 131.

vjua Susan Sonntag Hrvatskom radiju u kojemu se zgražava nad bombardiranjem Dubrovnika; ulomak iz poznatog govora Vlade Gotovca na prosvjednom skupu *Bedema ljubavi* i ulomak iz otvorenoga pisma zagrebačkih majki generalu Veljku Kadijeviću.⁸ Uglavnom su to ulomci iz nekih govora, apela i iskaza iz Hrvatske i svijeta objavljeni u knjizi *Hrvatsko ratno pismo*. Osim toga, u tekstovima ispod slika piše o granatiranju Dubrovnika i tragediji Vukovara. Iako S. Koren o ratu piše prilično šturo, spomenuti povijesni tekstovi njezinoj interpretaciji povijesnih događaja daju i onu subjektivnu, ljudsku dimenziju, koja učenicima barem približno može dočarati ozračje vremena o kojem se govori. Malo više pozornosti samom tijeku rata pridaje udžbenik M. Kolar-Dimitrijević, H. Petrića i J. Raguža, koji sažeto ocrta glavna bojišta u prvom razdoblju rata, doduše bez ulaženja u detalje, a spominje i oslobađanje dijela zapadne Slavonije u prosincu 1991. godine. Dužna pozornost posvećena je Vukovaru i Dubrovniku. Najopširnije je tijekom rata obrađen u udžbeniku J. Jurčevića i M. Raić, u kojemu je na zemljovidu prikazano 8 bojišta u Hrvatskoj, s označenim smjerovima srpskih napada. U njemu se spominje da je *puzajuća agresija* do kraja 1990. zahvatila Banovinu i Zapadnu Slavoniju, a potom i Istočnu Slavoniju, da bi u srpnju 1991. srbijanska vojska (ovdje zbirni naziv za tzv. *JNA, mobilizirane i paravojne postrojbe iz Srbije te pobunjene Srbe iz Hrvatske*) započela *totalni rat protiv Hrvatske*.⁹ Vukovarska bitka i pad grada ovdje se pod posebnim naslovom opisuju prilično detaljno. Granatiranje Dubrovnika uopće se ne spominje. U istom se udžbeniku posljedice agresije na Hrvatsku prikazuju u brojkama, iako je upitna njihova točnost, jer službeni podaci još nisu konačni. Sretnije rješenje našli su autori M. Kolar-Dimitrijević, H. Petrić i J. Raguž koji su posljedice rata prikazali u posebnoj tablici, u rubrici *Za one koji žele znati više*, s naznakom da su to podaci iz 1999. godine.

Što se tiče međunarodnih okolnosti, većina autora ističe kako najveći dio država nije bio sklon raspadu Jugoslavije, a time niti osamostaljivanju Hrvatske, izuzev Njemačke, Austrije i Vatikana koji su se zalagali za međunarodno priznanje Hrvatske. H. Matković jedini spominje Hansa Dietricha Genshera. U potpisu pod slikom ističe kako se on zdušno zalagao za priznanje Hrvatske. Većina autora također naglašava da su, osim zalaganja navedenih država, priznanju pomogle i tragedija Vukovara te granatiranje Dubrovnika, koji su snažnije skrenuli pozornost međunarodne javnosti na rat u bivšoj Jugoslaviji i ujedno izazvali simpatije za Hrvatsku. Najmanje pažnje priznanju posvećeno je u udžbeniku Vesne Đurić, koja uopće ne spominje čimbenike koji su utjecali na priznanje, te u udžbeniku autora Maje Brkljačić, Tihomira Ponoša, Zdenka Samaržije i Daria Špelića, koji, pak, jedini spominju Badinterovu komisiju. U svim udžbenicima spominje se dolazak Mirovnih snaga UN-a, odnosno UNPROFOR-a i njihov neuspjeh u izvršavanju postavljenih zadaća.

⁸ KOREN, n. dj., 231.

⁹ J. JURČEVIĆ, M. RAIĆ, n. dj., 142.

Rat u Bosni i Hercegovini

Obrada rata u Bosni i Hercegovini nije predviđena dosadašnjim nastavnim planom i programom za 8. razred, no u svoje su ga udžbenike uvrstili S. Koren te autori M. Kolar-Dimitrijević, H. Petrić, J. Raguž. U tekstu pod naslovom *Rat u Bosni i Hercegovini* S. Koren navodi da je pravi cilj Miloševićeve politike zapravo bilo osvajanje Bosne i Hercegovine, te da su od travnja 1992. srpske snage započele još krvaviji rat u BiH koji je ubrzo prerastao u tragični međusobni sukob tri tamošnja naroda.¹⁰ Kratak tekst zaključuje se konstatacijom da je to bio najokrutniji europski sukob nakon Drugoga svjetskog rata, u kojemu su počinjeni brojni zločini nad civilnim stanovništvom, osobito na područjima pod srpskom kontrolom. Tekst je popraćen slikom razorenoga minareta neimenovane džamije, a u tekstu ispod slike autorica piše o namjernom uništavanju kulturnih spomenika. Piše da su na području pod srpskom kontrolom uništeni brojni spomenici islamske kulture. U istom kontekstu (*namjerno uništavanje*)¹¹ navodi se da su snage bosansko-hercegovačkih Hrvata u doba hrvatsko-bošnjačkih sukoba srušile Stari most u Mostaru. Autorica se u jednoj rečenici osvrće na hrvatsko-muslimanski sukob, ističući da se nepovoljno odrazio na međunarodni položaj Hrvatske. M. Kolar-Dimitrijević, H. Petrić, i J. Raguž donose opširan tekst o ratu u BiH koji nosi naslov *Velikosrpska agresija na Bosnu i Hercegovinu*. U njihovu udžbeniku navodi se kako je privremeni završetak rata u Hrvatskoj omogućio JNA da započne osvajanje Bosne i Hercegovine te da Bošnjaci nisu uspjeli organizirati obranu pa su Srbi osvojili 70% teritorija BiH. U udžbeniku je i kratak osvrt na opsadu Sarajeva. Ističe se da su u tom razdoblju odlučan otpor pružili Hrvati organizirani u HVO, obranivši Hercegovinu i srednju Bosnu, dok se muslimanska Armija BiH učinkovitije organizirala tek u jesen 1992. godine. Dakako, spominje se i hrvatsko-muslimanski sukob za koji se kaže da je nastao iz političkih nesuglasica, ali je posredovanjem SAD-a prekinut. Navodi se da su na okupiranim područjima Srbi proveli *genocid nad Hrvatima i Muslimanima*.¹² Isti autori u svom udžbeniku u kontekstu oslobađanja hrvatskih okupiranih područja navode da je *uspjeh Hrvatske vojske omogućio HVO-u i Armiji BiH da oslobode dijelove zemlje, čime je konačno zaustavljena agresija na tu zemlju*.¹³ Iako se time upozorilo na doprinos Hrvatske u oslobađanju okupiranih dijelova Bosne i Hercegovine, dojam je da neposredno sudjelovanje Hrvatske vojske u oslobodilačkim operacijama u BiH nije dovoljno jasno naglašeno.

¹⁰ KOREN, n. dj., 232.

¹¹ Isto, 232.

¹² Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Hrvoje PETRIĆ, Jakša RAGUŽ, *Povijest* 8, Zagreb 2003., 161.

¹³ Isto, 162.

Posljednja rečenica teksta posvećena je pokolju u Srebrenici. HNOS predviđa i usvajanje znanja o ratu u Bosni i Hercegovini, uključujući pojmove: ljudske žrtve i materijalna razaranja, ratni zločin, etničko čišćenje i raseljavanje stanovništva.

Oslobađanje okupiranih hrvatskih područja

Oslobađanje okupiranoga hrvatskoga teritorija u svim je udžbenicima korektno obrađeno, bez nekih većih odstupanja. Svugdje se navodi da je poduzimanje vojnih akcija bilo posljedica nesposobnosti UNPROFOR-a da reintegrira okupirano područje u državnopravni sustav RH, kao i nespremnost vodstva tzv. RSK na pregovore, zbog čega je postojala trajna opasnost da se okupirana područja u budućnosti pripoje Srbiji. U nastavnim jedinicama koje pišu o oslobađanju okupiranoga hrvatskoga područja autori su se uglavnom usredotočili na završne oslobodilačke operacije *Bljesak* i *Oluju*. Navode se datumi operacija i nabrajaju oslobođena područja, a u većini udžbenika nalaze se i zemljovidi na kojima su prikazane oslobodilačke operacije. M. Kolar-Dimitrijević, H. Petrić, i J. Raguž kratko se osvrću na prethodne oslobodilačke operacije, bez navođenja njihovih naziva i datuma. U udžbeniku M. Brkljačić, T. Ponoša, Z. Samaržije i D. Špelića na zemljovidu su prikazane sve značajne oslobodilačke operacije. Najviše su prostora tim operacijama dali autori J. Jurčević i M. Raić. U njihovom se udžbeniku opisuju sve važnije operacije. Točno se navodi koliko je četvornih kilometara oslobođeno u kojoj operaciji i koliko je mjesta oslobođeno, a negdje se čak i sela poimence nabrajaju. Tekst je popraćen fotografijom hrvatskih tenkova u *Oluji*. U samo dva udžbenika spominje se da je velik dio stanovništva srpske nacionalnosti s područja oslobođenih *Bljeskom* i *Olujom* napustio Hrvatsku. To je udžbenik autora M. Brkljačić, T. Ponoša, Z. Samaržije i D. Špelića te udžbenik S. Koren, koja ujedno spominje da su u vrijeme *tih ratnih operacija zabilježeni slučajevi kršenja ljudskih prava (ubojstva, uništavanje imovine)*.¹⁴ H. Matković navodi da su *poraženi četnici i jedinice pripjele na to područje iz Srbije u bijegu napuštali hrvatski teritorij*¹⁵, ali ne spominje civile. Prema dosadašnjem nastavnom planu i programu, odlazak srpskoga stanovništva nije naveden kao obavezna natuknica. Nastavna jedinica *Hrvatska samostalna i suverena i međunarodno priznata država* u svim se udžbenicima zaključuje mirnom reintegracijom Istočne Slavonije. Završetak rata u Bosni i Hercegovini i *Daytonski sporazum* spominju se samo kod M. Kolar-Dimitrijević, H. Petrića i J. Raguža, te kod S. Koren. Prema HNOSU, *Daytonski sporazum* je također pojam koji učenici obavezno morati usvojiti.

¹⁴ KOREN, n. dj., 232-233.

¹⁵ H. MATKOVIĆ, n. dj., 132-134.

ČETVEROGODIŠNJE SREDNJE STRUKOVNE ŠKOLE

U četverogodišnjim srednjim strukovnim školama učenici povijest uče u prvom i u drugom razredu. Obrađuju se hrvatska i svjetska povijest, za razliku od trogodišnjih srednjih škola, gdje gradivo iz povijesti obuhvaća samo hrvatsku povijest. Proširuje se znanje stečeno u osnovnoj školi, ali ako količinu sadržaja i broj nastavnih jedinica, odnosno nastavni plan i program za četverogodišnje srednje strukovne škole, usporedimo s gimnazijskim planom i programom, taj je sadržaj ipak sažet i ograničen samo na najvažnije događaje iz hrvatske i svjetske povijesti. U tom kontekstu možemo promatrati i sadržaje koji se odnose na razdoblje novije hrvatske povijesti, posebno Domovinski rat koji se uči u drugom razredu.

U upotrebi su tri udžbenika iz povijesti za drugi razred. Stvaranje samostalne i neovisne hrvatske države i Domovinski rat obrađuju se u dvije nastavne jedinice; u udžbenicima je to otprilike 7 – 9 stranica teksta od oko 170 koliko ih u prosjeku ima svaki udžbenik, zajedno sa slikama, zemljovidima, popratnim izvornim tekstovima i dodatnim materijalima.

Političke prilike uoči raspada Jugoslavije i početak rata

Naslovima *Nastanak samostalne hrvatske države* ili *Nastanak nezavisne i suverene hrvatske države* započinje uvod u najnoviji dio hrvatske povijesti. Političke, društvene i ekonomske prilike krajem 80-ih i početkom 90-ih godina 20. stoljeća navode se kao uzroci koji su doveli do velikih političkih i društvenih promjena na području bivše Jugoslavije, a koji će rezultirati ratnim sukobima na području Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Politička kriza koja je prethodila ratu objašnjava se teškom ekonomskom situacijom na području bivše Jugoslavije i jačanjem srpskog nacionalizma. Raspad SKJ označio je početak kraja SFRJ, a glavnim krivcem za spomenuta događanja smatraju se srpski nacionalizam ili velikosrpski hegemonizam definiran u *Memorandumu Srpske akademije nauka i umetnosti* iz 1986. godine. Zdenko Samaržija u svom udžbeniku pokušava objasniti razloge jačanja srpskoga nacionalizma, a u tom kontekstu piše: *Medijski rat koji su srpski mediji vodili protiv Hrvatske homogenizirao je Srbe. Probuđeni velikosrpski nacionalizam, koji je podgrijavan tezom o genocidnosti Hrvata podsjećanjem na srpska stradanja tijekom trajanja NDH, trebao je očuvati Jugoslaviju, a u stvarnosti stvoriti veliku Srbiju.*¹⁶ Velikosrpske ideje počele su se ostvarivati nakon dolaska Slobodana Miloševića na vlast u Srbiji. Autori Emil Čokonaj, Hrvoje Petrić, Jakša Raguž i Davor Škiljan te Z. Samaržija u svojim udžbenicima u tom kontekstu spominju i mitingaške pokrete, kojima je Slobodan Milošević želio destabilizirati vlast u ostalim jugoslavenskim republikama. Prva skupina autora spominje pojam *tzv. antibirokratske revolucije*¹⁷, iako se on nig-

¹⁶ Zdenko SAMARŽIJA, *Hrvatska i svijet 2*, Zagreb 2003., 163-164.

¹⁷ Emil ČOKONAJ, Hrvoje PETRIĆ, Jakša RAGUŽ, Davor ŠKILJAN, *Povijest 2*, Zagreb 2003., 177.

dje u tekstu ne objašnjava. Jasno piše da su upravo planovi o stvaranju velike Srbije 1991. godine doveli do izbijanja osvajačkog rata protiv Hrvatske te potom 1992. do rata u Bosni i Hercegovini.

Većina autora, kada piše o pregovorima predsjednika šest jugoslavenskih republika, jasno definira razlike u njihovim stajalištima o preustroju postojeće države, te objašnjava pojmove centralizacija, federacija i konfederacija, pri čemu se naglasak stavlja na zauzimanje hrvatske i slovenske strane za konfederalni preustroj Jugoslavije, te spremnost Hrvatske da se nastala kriza riješi pregovorima, na što se nadovezuje i odluka o održavanju referenduma, donesena na posljednjem sastanku šestorice predsjednika.

Tijek rata

Sljedeća nastavna jedinica obrađuje tijek rata, od početaka velikosrpske agresije, ratnih zbivanja u Hrvatskoj, međunarodnog priznanja Hrvatske, dolaska mirovnih snaga UN-a u Hrvatsku, do završetka rata i oslobađanja hrvatskog teritorija.

Počeci velikosrpske agresije ili Početak oružane agresije podnaslovi su kojima započinje obrada Domovinskoga rata. Autori su se ograničili na termine velikosrpska ili oružana agresija i pobunjeni Srbi ili srpska pobuna, osobito kada se govori o počecima sukoba, o tzv. *Balvan-revoluciji* ili proglašenju SAO Krajine. *Velikosrpsku politiku u Hrvatskoj provodila je Srpska demokratska stranka u Hrvatskoj na čelu s Jovanom Raškovićem, a srpski političari širili su propagandu o ugroženosti Srba od 'ustaške vlasti'.*¹⁸

Kada se govori o ulozi JNA, svi autori ističu njezino otvoreno davanje podrške pobunjenim Srbima, od samih početaka agresije, pa do širenja rata i otvorenog ratovanja protiv Hrvatske: *Srpski su vođe otvoreno zagovarali odcjepljenje od Hrvatske onih područja u kojima je bilo naseljeno brojnije srpsko stanovništvo, a Srbija Slobodana Miloševića i JNA u tome su ih podržavale.*¹⁹; *Kako je velika Srbija mogla nastati samo vojnom silom, Srbija se u svojim nastojanjima najviše oslanjala na saveznu vojsku, JNA, u kojoj su Srbi tradicionalno bili natprosječno zastupljeni.*²⁰ Dakle, kada se objašnjava uloga JNA u ratu protiv Hrvatske, osobito sami počeci velikosrpske agresije, svi autori gotovo identično pišu o okolnostima koje su vladale u Srbiji i u redovima JNA neposredno prije ratnih sukoba na ovim područjima, a učenici na temelju toga jasno mogu razlučiti tko je agresor, koji su mu ciljevi, teritorijalne pretenzije, te dobiti uvid u političke i društvene prilike koje su uvjetovale stvaranje pobune i početak agresije na Republiku Hrvatsku, odnosno, mogu razumjeti uzroke samoga rata.

¹⁸ Vesna ĐURIĆ, Ivan PEKLIĆ, *Hrvatska i svijet od sredine XVIII. do kraja XX. stoljeća*, Zagreb 2002., 160.

¹⁹ SAMARŽIJA, n. dj., 166.

²⁰ ČOKONAJ, PETRIĆ, RAGUŽ, ŠKILJAN, n. dj., 180.

Kao događaj koji je označio početak pobune navodi se tzv. *balvan-revolucija*, a njezini su začetnici *pobunjeni kninski Srbi*²¹, odnosno *naoružani srpski civili*.²² Kada se govori o početku agresije na Hrvatsku, navode se sukobi na Plitvicama i napad na hrvatske policajce u Borovu Selu, iako se jasno naglašava da je točan datum početka rata teško odrediti. Događaj na Plitvicama opisan je kao sukob hrvatskih snaga i pobunjenih Srba ili sukob hrvatske policije i pobunjenika, a sukobu je prethodilo proglašenje samostalnosti SAO Krajine i njezino odcjepljenje od Hrvatske. Navodi se da su pobunjeni Srbi bili potpomagani dobrovoljcima koji su dolazili iz Srbije, te da su nastojali etnički očistiti zauzeta područja, pri čemu su imali veliku podršku JNA i političkog vrha Srbije. Nakon tih događaja započela je otvorena agresija na Hrvatsku. Na okupiranim je područjima protjerivanjem cjelokupnoga hrvatskog i ostalog nesrpskog pučanstva provođeno etničko čišćenje, a osvajanja su pratila razaranja sela i gradova, te zločini nad civilnim stanovništvom. Naglasak se stavlja i na osnivanje hrvatskih oružanih snaga, najprije Zbora narodne garde, a potom Hrvatske vojske. Na jednom se mjestu čak navodi da je Hrvatska vojska *nabavljala oružje tajnim kanalima iz inozemstva*.²³

Ratna su zbivanja prikazana vrlo sažeto. To se posebno odnosi na udžbenik *Hrvatska i svijet od sredine XVIII. do kraja XX. stoljeća* autora V. Đurić i I. Peklića, gdje su agresija na Hrvatsku i oružani sukobi sažeti u jednu jedinu rečenicu: *Pobunjeni hrvatski Srbi i vojnici JNA uništavali su sela, progonili i masakrirali stanovništvo, okupirali mjesta i deportirali ljude, rušili katoličke crkve i bombardirali gradove od Dubrovnika do Vukovara*.²⁴

U druga dva udžbenika navedena je većina hrvatskih bojišta, od istočne Slavonije do južne Dalmacije, uz poseban osvrt na razaranja i zločine u Vukovaru i Dubrovniku. Kada se spominje Vukovar, autori Z. Samaržija te E. Čokonaj, H. Petrić, J. Raguž, D. Škiljan pišu: *...potpuno opkoljen grad branilo je oko 2000 skromno naoružanih branitelja...; ...nakon gotovo puna tri mjeseca opsade srpske su snage naposljetku zauzele Vukovar 18. studenoga 1991. godine, počinivši pritom teške zločine, posebno nad ranjenicima vukovarske bolnice*.²⁵ Spominju se zločini srpske strane počinjeni tijekom agresije (logori, masovne grobnice...).

U udžbeniku *Hrvatska i svijet*, autor Z. Samaržija, govoreći o međunarodnom priznanju Republike Hrvatske, jedini spominje jugoslavenski ustav iz 1974. godine i Badinterovu komisiju koja je *utvrdila da je SFRJ prestala postojati i preporučila priznanje Republike Hrvatske*²⁶, te tako objašnjava pre-

²¹ ĐURIĆ, PEKLIĆ, n. dj., 160.

²² ČOKONAJ, PETRIĆ, RAGUŽ, ŠKILJAN, n. dj., 179.

²³ Isto, 181.

²⁴ ĐURIĆ, PEKLIĆ, n. dj., 161.

²⁵ ČOKONAJ, PETRIĆ, RAGUŽ, ŠKILJAN, n. dj., 181-182.

²⁶ SAMARŽIJA, n. dj., 167.

duvjete koji su omogućili međunarodno priznanje Republike Hrvatske kao samostalne države. Drugi autori samo opisuju tijek međunarodnog priznanja Hrvatske i naglašavaju da je do priznanja došlo zahvaljujući, ponajprije, velikoj potpori od strane Vatikana i Njemačke, te nakon ratnih zločina počinjenih u Vukovaru i Dubrovniku, kada je napokon došlo do promjena u međunarodnoj politici i međunarodnog priznanja Republike Hrvatske.

Kada se govori o ulozi mirovnih snaga Ujedinjenih naroda, prvenstveno se naglašava kako UNPROFOR tijekom svoga mandata nije uspio izvršiti postavljene zadatke, štoviše, zaključuje se da su Srbi za to vrijeme još više učvrstili svoju vlast na područjima koja su kontrolirale međunarodne snage. Uz to, navodi se da snage UN-a nisu uspjele provesti demilitarizaciju paravojnih snaga i osigurati povratak izbjeglica, a pripisuje im se i odgovornost za početak agresije na Bosnu i Hercegovinu.

Rat u Bosni i Hercegovini

U navedenim udžbenicima velikosrpska agresija na Bosnu i Hercegovinu vrlo je sažeto obrađena u posebnom odlomku. Iznimka je jedino udžbenik autora V. Đurić i I. Peklića, u kojemu se o agresiji na BiH ne govori. Srpske snage nazivaju se agresorom, a kao glavni oslonac velikosrpske politike u BiH navodi se Srpska demokratska stranka. Navodi se da su na okupiranim područjima Srbi počinili genocid nad Hrvatima i Muslimanima. Sukob Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini opisuje se kao kratkotrajni oružani sukob zaustavljen posredovanjem međunarodne zajednice i stvaranjem Federacije Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini. Kao završetak rata u BiH navodi se potpisivanje Daytonskog sporazuma u studenom 1995.

U tekstu o zločinima srpskih snaga u BiH spominje se samo da su Srbi u Srebrenici počinili strahovit pokolj nad civilnim stanovništvom, te da je međunarodna zajednica pokazala nemoć u sprječavanju tih zločina. Na zločine počinjene u Srebrenici, Z. Samaržija se osvrće kraćim, izdvojenim tekstom pod naslovom *Razmisli*, u kojemu, na temelju izvješća Informativne misije francuske Nacionalne skupštine, ističe odgovornost francuskih časnika za pokolj u Srebrenici.²⁷

Oslobađanje okupiranih hrvatskih područja

U svim se udžbenicima, u dijelu u kojem se govori o oslobađanju okupiranih hrvatskih područja, opširnije spominju samo operacije *Maslenica*, *Bljesak* i *Oluja*, ali uglavnom u kontekstu vojnog oslobađanja hrvatskog teritorija. Ne spominju se posljedice tih akcija, civilno stanovništvo, izbjeglice, materijalne štete itd. Poduzimanje oslobodilačkih akcija od strane Hrvatske

27 SAMARŽIJA, n. dj., 171.

vojske objašnjava se time da je Hrvatska, budući da agresor nije prihvaćao nikakve mirovne ponude i mirno rješavanje sukoba, bila prisiljena poduzeti oružane operacije na okupiranim područjima svoga teritorija. Zaključak je da je *Hrvatska vojska za nekoliko dana u operaciji „Oluja“ slomila otpor srpskih odmetnika u središnjoj i južnoj Hrvatskoj, čime je oslobodila najveći dio dotad zaposjednutog teritorija Republike Hrvatske.*²⁸

U udžbenicima, općenito, nema kronoloških sažetaka niti statističkih podataka o posljedicama rata, poput broja žrtava, broja ubijenih, ranjenih i zarobljenih vojnika i civila, broja prognanih i izbjeglih, popisa materijalnih šteta itd. Jednako tako, ima vrlo malo dodatnih materijala i izvora, posebice izvornih povijesnih tekstova. Iznimka je udžbenik *Hrvatska i svijet* autora Z. Samaržije, koji donosi nekoliko popratnih tekstova i zanimljivosti (npr. uspjesi hrvatskih sportaša na velikim natjecanjima nakon osamostaljenja), nekoliko zemljovida, te dva, posebno istaknuta, kraća odlomka na kraju svake nastavne jedinice pod nazivom *Trebam zapamtiti*, u kojima se učenike s nekoliko kraćih natuknica i malim kronološkim sažetkom najznačajnijih događaja upućuje na ponavljanje naučenog gradiva.

TROGODIŠNJE SREDNJE STRUKOVNE ŠKOLE

U trogodišnjim srednjim strukovnim školama povijest se uči samo u prvom razredu, stoga analiza zastupljenosti sadržaja vezanih uz Domovinski rat ne može biti potpuna niti može dovesti do nekih generalnih zaključaka, jer je gradivo povijesti vrlo sažeto i obuhvaća samo hrvatsku povijest. Takav nastavni plan i program uvelike se razlikuje od gimnazijskog, kao i od onog za četverogodišnje strukovne škole, pa u takvom kontekstu treba promatrati i Domovinski rat.

U uporabi su četiri udžbenika iz povijesti. Sukladno nastavnom planu i programu, u udžbenicima se spomenuto razdoblje obrađuje u dvije nastavne jedinice, što je otprilike 8 – 10 stranica teksta od ukupno 190, zajedno sa slikama, zemljovidima, popratnim izvornim tekstovima i dodatnim materijalima. Izuzetak je tek udžbenik *Hrvatska povijest* (autori: Ivan Dukić, Krešimir Erdelja, Igor Stojaković), koji u jednoj nastavnoj jedinici obrađuje i razdoblje neposredno prije Domovinskoga rata, sâm tijekom rata i njegov završetak

Političke prilike uoči raspada Jugoslavije i početak rata

Svi autori svoja izlaganja o političkim prilikama uoči raspada Jugoslavije i početku rata započinju pregledom političkih zbivanja na području bivše Jugoslavije koja su prethodila ratu. On započinje gospodarskim i politič-

²⁸ ČOKONAJ, PETRIĆ, RAGUŽ, ŠKILJAN, n. dj., 184.

kim prilikama u SFRJ krajem 80-ih godina 20. stoljeća, raspadom SKJ i slamanjem komunističkog režima, što je dovelo do raspada SFRJ. Odgovornim krivcem za spomenuta događanja smatraju se *srbijansko vodstvo koje želi nametnuti svoju ideju centralizirane Jugoslavije*²⁹ i njihove velikosrpske težnje, a koje se ujedno navode kao glavni uzrok raspada SFRJ. Autori Stjepan Bekavac i Nikola Štambak koriste termine *sve agresivnije centralističke snage velikosrpskog usmjerenja*³⁰, a u popratnom izvornom tekstu donose isječak iz *Memoranduma Srpske akademije nauka i umetnosti* iz 1986. godine. Autori Vesna Đurić i Ivan Peklić koriste termin *velikosrpski hegemonizam*, a Slobodan Milošević navodi se kao glavni zagovornik velikosrpske ideje. *Velikosrpska ideja počela se ostvarivati kada je na vlast u Srbiji došao Slobodan Milošević. On je nastojao uspostaviti centralističku vlast i osigurati Srbima privilegirani položaj u zemlji.*³¹ U popratnom izvornom tekstu također prenose dio iz *Memoranduma SANU*.

Tijek rata

Počeci velikosrpske agresije ili *Velikosrpska agresija na Hrvatsku (1991-1995)* podnaslovi su kojima započinje obrada Domovinskoga rata. Svi autori ograničili su se na termine velikosrpska politika i pobunjeni Srbi. Kada se govori o ulozi JNA, ističe se otvoreno davanje podrške pobunjenim Srbima. Početkom agresije na Hrvatsku smatraju se sukobi na Plitvicama u ožujku 1991. i napad na hrvatske policajce u Borovu Selu u svibnju 1991., iako se niti jedan od tih datuma ne smatra datumom početka rata. U udžbeniku autora I. Dukića, K. Erdelje i I. Stojakovića jasno je naglašeno da je točan datum teško odrediti, osobito ako se u obzir uzmu svi događaji koji su mu prethodili, od političkih zbivanja do prvih oružanih izgređa i napada. Događaj na Plitvicama opisan je kao *sukob hrvatske policije i pobunjenika*³² ili *sukob hrvatske policije i naoružanih krajijskih terorista*.³³ Pojam četnici spominje se samo u udžbeniku *Hrvatska povijest* autora S. Bekavca i N. Štambaka: *U idućim su mjesecima četnici potpomognuti jugoslavenskom vojskom razarali i pljačkali hrvatska sela i gradove.*³⁴; a kod ostalih se autor napadi na Hrvatsku pripisuju pobunjenim hrvatskim Srbima i vojnicima JNA.

²⁹ Emil ČOKONAJ, Hrvoje PETRIĆ, Jakša RAGUŽ, Davor ŠKILJAN, *Povijest od doseljenja Hrvata do danas*, Zagreb 2003., 164.

³⁰ Stjepan BEKAVAC, Nikola ŠTAMBAK, *Hrvatska povijest*, Zagreb 2003., 174.

³¹ Vesna ĐURIĆ, Ivan PEKLIĆ, *Hrvatska povijest od doseljenja Hrvata do naših dana*, Zagreb, 2002., 178.

³² ČOKONAJ, PETRIĆ, RAGUŽ, ŠKILJAN, 2003., 166.

³³ BEKAVAC, ŠTAMBAK, n. dj., 178.

³⁴ Isto, 179.

Tijek rata svugdje je prikazan vrlo sažeto, tek uz nabranje bojišta u Hrvatskoj. Iznimka je jedino Vukovar, kojemu je posvećeno nekoliko rečenica i fotografija razrušenoga grada: *Nakon dvomjesečne krvave borbe srpski pobunjenici i JNA zauzeli su grad 18. studenog. Brojni su stanovnici i branitelji masakrirani i ubijeni, a preživjeli su prognani ili odvedeni u zarobljeništvo. Vukovar je simbol hrvatskog otpora u Domovinskom ratu.*³⁵; a S. Bekavac i N. Štambak u svom udžbeniku donose ulomak iz *Priče o dobru i zlu* autora Siniše Glavaševića, ratnoga izvjestitelja Radio Vukovara, koji je ubijen nakon okupacije grada. Napadi na Dubrovnik nisu posebno izdvojeni, a ne spominju se ni brojevi žrtava srpskih napada. Kada se govori o ulozi mirovnih snaga Ujedinjenih naroda, naglašava se da UNPROFOR tijekom svog mandata nije uspio ostvariti zadane ciljeve: *Zaštitne snage nisu razoružale srpske jedinice, nisu omogućile povratak izbjeglicama i prognanicima i nisu zaštitile granice Republike Hrvatske i tako spriječile ulazak naoružanih četničkih snaga na njezino područje.*³⁶

Rat u Bosni i Hercegovini

Poseban podnaslov obrađuje velikosrpsku agresiju na Bosnu i Hercegovinu, a sadržaji su jednaki onima iz udžbenika za četverogodišnje srednje strukovne škole. Iznimka je udžbenik autora V. Đurić i I. Peklića, u kojemu se o agresiji na BiH ne govori. Rat u Bosni i Hercegovini ne dovodi se u izravnu vezu s ratom u Hrvatskoj. Zločini srpskih snaga nisu posebno naznačeni, osim kod S. Bekavca i N. Štambaka, gdje je posebno izdvojen kraći tekst o zločinima u Srebrenici, odnosno izvješće Informativne misije francuske Nacionalne skupštine u kojemu se priznaje odgovornost francuskih časnika za pokolj stanovništva Srebrenice.

Oslobađanje okupiranih hrvatskih područja

U tekstu o oslobađanju okupiranih hrvatskih područja, opširnije se govori samo o akcijama *Bljesak* i *Oluja*, ali uglavnom u kontekstu vojnoga oslobađanja hrvatskog teritorija. Sve oslobodilačke operacije ili akcije prije 1995. godine samo su kratko spomenute, kao i reintegracija hrvatskoga Podunavlja, iako su naznačene na zemljovidima, zajedno s datumima kada su izvedene. Dodatnih materijala i izvora, posebno izvornih tekstova, jako je malo. Iznimka je udžbenik *Hrvatska povijest* (S. Bekavac, N. Štambak) koji donosi nekoliko popratnih tekstova vezanih uz sadržaj, a posebno su istaknuta dva kraća odlomka pod nazivom *Upamti* u kojima se učenike s nekoliko kraćih natuknica i kronološki sažetak najznačajnijih događaja upućuje na ponavljanje i utvrđivanje obrađenog gradiva.

³⁵ ĐURIĆ, PEKLIĆ, 2002., 182.

³⁶ BEKAVAC, ŠTAMBAK, n. dj., 180.

GIMNAZIJE

U 4. razredu gimnazije koriste se četiri udžbenika. Najzastupljeniji je udžbenik autora Suzane Leček, Magdalene Najbar-Agičić, Damira Agičića i Tvrtka Jakovine u izdanju *Profila*. U gimnazijskom nastavnom planu i programu predviđene su 4 nastavne jedinice vezane uz razdoblje nastanka suverene hrvatske države i Domovinskoga rata, što je dvostruko više u odnosu na osnovne i strukovne škole. Ovdje je gradivo znatno prošireno te se spominju događaji, pojmovi i osobe koje se ne navode u osnovnoškolskim udžbenicima, kao ni u udžbenicima za strukovne škole. Gimnazijski udžbenici imaju između 260-300 stranica, od čega se dvadesetak odnosi na Domovinski rat.

Političke prilike uoči raspada Jugoslavije i početak rata

Političke prilike u vrijeme raspada Jugoslavije i u predvečerje rata različito su obrađene. U udžbeniku autora S. Leček, M. Najbar-Agičić, D. Agičića i T. Jakovine, primjerice, uopće se ne spominju pregovori o preustroju bivše države, a u udžbeniku autora Mire Kolar-Dimitrijević, Hrvoja Petrića, Jakše Raguža, kao i udžbeniku Hrvoja Matkovića i Franka Miroševića obrađeni su dosta detaljno. Objašnjavaju se prijedlozi i zahtjevi pojedinih država za promjenama u ustroju SFRJ. H. Matković je dosta pažnje posvetio i djelovanju Slobodana Miloševića. Spominje se organiziranje mitinga, s posebnim osvrtom na miting u Kosovu pokraj Knina, ekonomska blokada Slovenije, zapljena imovine hrvatskih poduzeća itd.

Tekst o pobuni Srba u Hrvatskoj u svim je udžbenicima proširen u odnosu na osnovnu školu, s tim da su autori S. Leček, M. Najbar-Agičić, D. Agičić i T. Jakovina pomalo zanemarili sam početak pobune pa uopće ne spominju postavljanje barikada u Kninu niti Balvan-revoluciju. Kao izvorni tekst donosi se odlomak iz *Memoranduma SANU-a*³⁷. H. Matković o Balvan-revoluciji piše u nekoliko rečenica, s tim da se ta pobuna naziva *četničkom akcijom*. Tekst je popraćen slikom Knina, a u potpisu stoji kako je taj grad bio središte *četničke pobune*. H. Matković, jednako kao u osnovnoškolskom, i u gimnazijskom udžbeniku jedini upotrebljava i termin *četnici* za pobunjeno srpsko stanovništvo³⁸, dok ostali autori koriste isključivo termin *srpski pobunjenici*. Ivo Perić rabi pridjev *četnički*³⁹, ali za dobrovoljačke grupe iz Srbije, a autori M. Kolar-Dimitrijević, H. Petrić i J. Raguž četnike spominju samo na jednom mjestu i to kao aktere pokolja civila u Škabrnji i Nadinu⁴⁰. Isti

³⁷ Suzana LEČEK, Magdalena NAJBAR-AGIČIĆ, Damir AGIČIĆ, Tvrtko JAKOVINA, *Povijest 4*, Zagreb 2005., 267.

³⁸ Hrvoje MATKOVIĆ, Franko MIROŠEVIĆ, *Povijest 4*, Zagreb 2001., 267-273.

³⁹ Ivo PERIĆ, *Povijest IV*, Zagreb 2005., 231-244.

⁴⁰ Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Hrvoje PETRIĆ, Jakša RAGUŽ, *Povijest IV*, Zagreb 2004., 243.

su autori u nastavnu jedinicu *Domovinski rat* uvrstili kraći tekst pisan sitnijim slovima, u kojemu piše kako su Srbi hrvatsku vlast proglašavali ustaškom, ali da *na početku Domovinskog rata ni hrvatska propaganda nije zaostajala u povezivanju pobunjenih Srba s četnicima pa se u izvješćima hrvatskih reportera moglo slušati o četničkim teroristima i sl.*⁴¹ U udžbeniku M. Kolar-Dimitrijević, H. Petrića i J. Raguža srpska je pobuna najdetaljnije obrađena, pod posebnim naslovom *Balvan-revolucija*.⁴² Autori navode da su vodstvo Srbije i JNA, istodobno s počecima pregovora o preustroju Jugoslavije, počeli pripreme za oružanu pobunu Srba u Hrvatskoj, koji su, u slučaju neuspjelog rušenja hrvatskog vodstva, trebali biti glavni oslonac pri odvajanju dijelova Republike Hrvatske. Osvrću se i na srpsku propagandu, navodeći da su srpski mediji širili antihrvatsko raspoloženje, između ostalog i poistovjećivanjem cjelokupnog hrvatskog naroda s ustašama koji planiraju ponoviti zločine iz Drugoga svjetskog rata. Spominju i vođu SDS-a, Jovana Rašković i njegovu ulogu u stvaranju atmosfere sukoba, a uz tekst se nalazi i njegova slika. U rubrici *Pročitajte* nalazi se i kraći tekst pod naslovom *Kako je počela srpska pobuna u Hrvatskoj*.⁴³

U svim se udžbenicima govori o osnivanju SAO Krajine, a potom i Republike Srpske Krajine. Kao početak oružane agresije autori gimnazijskih udžbenika većinom navode oružani sukob na Plitvicama. O njemu najopširnije piše I. Perić, koji jednako kao i autori M. Kolar-Dimitrijević, H. Petrić i J. Raguž, spominje Josipa Jovića kao prvu hrvatsku žrtvu Domovinskoga rata.

Tijek rata

Sam tijek rata u gimnazijskim je udžbenicima obrađen dosta opširno. Opisuje se ustrojavanje hrvatskih obrambenih snaga, odnosno osnivanje ZNG-a i Hrvatske vojske. U udžbeniku S. Leček, M. Najbar-Agičić, D. Agičića i T. Jakovine navodi se i datum prve smotre jedinica ZNG-a (28. svibnja 1991.).⁴⁴ Za razliku od osnovnoškolskih udžbenika, ovdje se govori i o blokadi i osvajanjima vojarni JNA, najopširnije u udžbeniku H. Matkovića i F. Miroševića. Autori M. Kolar-Dimitrijević, H. Petrić i J. Raguž na gotovo dvije stranice teksta opisuju bojišnice u Hrvatskoj, s osvrtom na stratešku važnost svake od njih, a posebno se spominju mjesta i gradovi koji su najviše stradali u ratnim djelovanjima agresora. Vukovaru je ovdje, jednako kao i u udžbeniku autora S. Leček, M. Najbar-Agičić, D. Agičića i T. Jakovine, posvećen poseban naslov. U oba se udžbenika opisuju tijek bitke,

⁴¹ LEČEK, NAJBAR-AGIČIĆ, AGIČIĆ, JAKOVINA, n. dj., 272.

⁴² KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, PETRIĆ, RAGUŽ, n. dj., 230.

⁴³ Isto, 232.

⁴⁴ LEČEK, NAJBAR-AGIČIĆ, AGIČIĆ, JAKOVINA, n. dj., 274.

a posebno se naglašava izdržljivost hrvatskih branitelja koji su branili grad gotovo puna tri mjeseca i odolijevali napadima agresorske vojske. Autori S. Leček, M. Najbar-Agičić, D. Agičić i T. Jakovina pišu da se obrana Vukovara pretvorila u *tromjesečnu herojsku epopeju, u simbol obrane i u stvarnu obranu Hrvatske*⁴⁵, a M. Kolar-Dimitrijević, H. Petrić i J. Raguž ističu da je u Vukovarskoj bitci *agresorska vojska materijalno, politički i psihološki bitno oslabljena*.⁴⁶ U svim se udžbenicima piše o razaranju grada, o patnji i stradanjima stanovništva te o tragičnoj sudbini zarobljenih civila i branitelja, posebice ranjenika iz vukovarske bolnice ubijenih na Ovčari, a spominju se i koncentracijski logori. U udžbeniku M. Kolar-Dimitrijević, H. Petrića i J. Raguža navedeno je da su se vukovarski branitelji, ostavši bez protuoklopnoga streljiva, podijelili u manje skupine i probili u smjeru zapada, ali i da se dio branitelja na Mitnici i u Borovom Naselju, koji je ostao u potpunom okruženju i bez streljiva, zajedno s civilnim stanovništvom predao 18. studenoga 1991. godine. U svim se udžbenicima nabrajaju i drugi gradovi pogode- ni velikosrpskom agresijom, a posebice raketiranje Dubrovnika. U udžbeniku M. Kolar-Dimitrijević, H. Petrića i J. Raguža kao zanimljivost je izdvojen tekst o pokušaju utemeljenja *Republike Dubrovnik*.⁴⁷

Dosta je prostora u udžbenicima posvećeno međunarodnom položaju Republike Hrvatske. Ističe se pomoć država i osoba koje su bile naklonjene Hrvatskoj, s posebnim naglaskom na Vatikan i papu. U gimnazijskim udžbenicima obrađuju se i međunarodne mirovne inicijative. Spominje se mirovna konferencija o Jugoslaviji i lord Peter Carrington. Ističe se važnost međunarodnog priznanja Hrvatske za daljnji razvoj situacije u bivšoj Jugoslaviji. Samo S. Leček, M. Najbar-Agičić, D. Agičić, T. Jakovina, te I. Perić spominju Arbitražnu komisiju.

Dolazak i uloga Mirovnih snaga u Hrvatskoj u gimnazijskim udžbenicima zauzimaju puno više prostora, izuzev kod autora M. Kolar-Dimitrijević, H. Petrića i J. Raguža, gdje je tekst gotovo identičan onome iz njihova osnovnoškolskog udžbenika. Najviše pozornosti UNPROFOR-u posvetili su autori S. Leček, M. Najbar-Agičić, D. Agičić i T. Jakovina. Ovdje se, kao i kod I. Perića, poimence spominje Cyrus Vance. U svim se udžbenicima ističe nesposobnost UNPROFOR-a da izvrši zadatke predviđene planom, a kod autora M. Kolar-Dimitrijević, H. Petrića, J. Raguža, te kod I. Perića ističe se njegova uloga pri očuvanju srpske okupacije. I. Perić navodi i da su se *pojedini UNPROFOR-ci bavili švercom, opskrbljujući naftom Srbe na okupiranom području*.⁴⁸ Autori S. Leček, M. Najbar-Agičić, D. Agičić, T. Jakovina, te I. Perić u posebnom odlomku pišu o materijalnoj i moralnoj pomoći hrvatskoga iseljništva u obrani zemlje i o njihovom lobiranju i zalaganju za priznanje Hrvatske.

⁴⁵ Isto, 276.

⁴⁶ KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, PETRIĆ, RAGUŽ, n. dj., 236.

⁴⁷ Isto, 238.

⁴⁸ PERIĆ, n. dj., 243.

Rat u Bosni i Hercegovini

Događaji vezani uz rat u Bosni i Hercegovini i velikosrpsku agresiju na tu zemlju prikazani su prilično iscrpno, osobito u udžbenicima autora H. Matkovića i F. Miroševića te I. Perića. Naglašava se da su u Bosni i Hercegovini prije rata živjela tri jednakopravna naroda (Hrvati, Muslimani-Bošnjaci i Srbi), te ističu razlike u njihovim stajalištima oko budućnosti zajedničke države. Jasno se ističe da su Srbi bili protivni proglašenju nezavisnosti BiH, te da su proglasili svoju državu, tzv. Republiku Srpsku. Na stranu Srba stale su snage JNA pod zapovjedništvom srpskih generala. H. Matković navodi postojanje *hrvatske zajednice u BiH - Herceg-Bosne*.⁴⁹ Svi autori posebno ističu kako su srpske snage na okupiranim područjima činile stravična zlodjela, odnosno provodile genocid nad Hrvatima i Muslimanima.

U udžbeniku I. Perića poseban naglasak stavljen je na problem izbjeglica i prognanika, kako iz Hrvatske, tako i iz Bosne i Hercegovine i Srbije, a navodi se i broj izbjeglica koje su došle u Hrvatsku. Piše se i o hrvatsko – muslimanskom sukobu, objašnjava kako je do njega došlo i kako je taj sukob završio (Washingtonski sporazum i stvaranje Federacije Bosne i Hercegovine), te objašnjavaju nastojanja međunarodne zajednice da se taj sukob riješi suradnjom Bošnjaka i Hrvata. U udžbeniku H. Matkovića i F. Miroševića navodi se da je *cilj bio da i jedni i drugi, kao žrtve velikosrpske agresije, urede svoje odnose na suradničkoj osnovi*⁵⁰, a I. Perić piše da *pojedine europske zemlje, kao i SAD, nisu željele islamsku državu u jugoistočnoj Europi, jer bi ona bila uzrok novih i dugotrajnih sukoba, u koje bi se uplitale i neke islamske zemlje, što bi dovodilo i do širih zapletaj*, te da je zbog toga došlo do stava da bi bilo najbolje da se obustave neprijateljstva između Bošnjaka i Hrvata u BiH, da se oni zbliže i osnuju svoju federaciju, u kojoj bi našli interese i jedni i drugi.⁵¹ H. Matković posebno izdvaja spor velikosrpskih vođa, gdje se opisuje sukob bosanskih Srba, predvođenih Radovanom Karadžićem, sa Slobodanom Miloševićem, posebice oko prijedloga tzv. Kontaktne skupine koji je S. Milošević prihvatio, prvenstveno zbog međunarodnih pritisaka i loše ekonomske i političke situacije u Srbiji, a Karadžić odbio.

Spominje se da su odlukom Vijeća sigurnosti UN-a u Bosni i Hercegovini ustanovljene zaštićene zone Sarajevo, Bihać, Srebrenica, Žepa i Goražde, koje su bile pod nadzorom UNPROFOR-a. No, svi autori gotovo identično pišu kako Srbi tu odluku nisu poštivali te su u ljeto 1995. počinili strahovit pokolj nad muslimanskim stanovništvom u Srebrenici. Navode se i drugi zločini srpske strane nad civilnim stanovništvom u BiH (Sarajevo, Tuzla, Žepa).

Većina autora samo navodi da su se Hrvati i Muslimani vojno organizirali u HVO odnosno Armiju BiH te da su branili preostale dijelove BiH. Njihovim vojnim akcijama zaustavljena je agresija na tu zemlju. S. Leček,

⁴⁹ MATKOVIĆ, MIROŠEVIĆ, n. dj., 275.

⁵⁰ Isto, 276.

⁵¹ PERIĆ, n. dj., 247.

M. Najbar-Agičić, D. Agičić i T. Jakovina ističu da su u *ljetu 1995. zajedničke snage Hrvatske vojske, HVO-a i Armije BiH oslobodile dijelove zapadne Bosne, a time je onemogućena komunikacija Srba u kninskom području sa Srbima u Bosni*.⁵² Svi autori navode na kraju da je rat u BiH okončan potpisivanjem Daytonskog sporazuma, kojim je Bosna i Hercegovina potvrđena kao cjelovita država sastavljena od dva dijela: bošnjačko-hrvatske Federacije BiH i Republike Srpske. Ni u jednom udžbeniku ne navodi se da su potpisivanju Daytonskog sporazuma prethodile oslobodilačke vojne operacije u kojima je, uz HVO i Armiju BiH, iznimno značajnu ulogu imala Hrvatska vojska.

Oslobađanje okupiranih hrvatskih područja

U tekstu o oslobađanju okupiranih hrvatskih područja, naglašava se da su vojnim akcijama prethodili pregovori između hrvatske i srpske strane te da se radilo na provedbi mirne reintegracije okupiranoga hrvatskoga teritorija. Srbima je, uz posredovanje međunarodnih čimbenika, ponuđen tzv. Plan Z-4, prema kojemu su oni trebali dobiti i više od uobičajene autonomije. Pobunjeni Srbi i njihove vođe odbijali su dogovor, a mirna reintegracija okupiranih dijelova Hrvatske nije bila ostvariva. Stoga je hrvatska strana odlučila oružanim putem vratiti okupirane dijelove. U udžbeniku autora M. Kolar-Dimitrijević, H. Petrića i J. Raguža piše: *Kao princip kojim će se osloboditi i vratiti okupirana područja izabrana je kombinacija munjevitih vojno-redarstvenih akcija i diplomatskog pregovaranja*.⁵³ Taj udžbenik jedini piše o oslobodilačkim operacijama i akcijama prije 1995. godine. Nabrajaju se operacije i akcije izvedene 1992. i 1993. godine, od oslobađanja dubrovačkoga primorja, Miljevačkoga platoa, Masleničkoga ždrila i dijela Velebita, područja oko brane na Peručkom jezeru do tzv. Medačkoga džepa. I. Perić (jedini) piše i o akciji *Ljeto '95.*, kao zajedničkoj akciji Hrvatske vojske i Hrvatskoga vijeća obrane kojom su oslobođeni Bosansko Grahovo i Glamoč, te o zajedničkim akcijama s Armijom BiH kojom su oslobođeni dijelovi zapadne Bosne (i kod autora S. Leček, M. Najbar-Agičić, D. Agičića, T. Jakovine).

Posebno se izdvajaju vojno-redarstvene operacije *Bljesak* i *Oluja*. Opisan je njihov tijek, a nabrajaju se dijelovi Hrvatske oslobođeni tim, kako se navodi *akcijama*. Kada se piše o posljedicama *Oluje*, autori ističu da je nakon nje iz Hrvatske izbjeglo oko 150 000⁵⁴ ili 200 000 srpskih civila⁵⁵, iako se naglašava da pouzdanih podataka nema. Njihov bijeg objašnjava se kao organizirani bijeg iz Republike Hrvatske. Ističe se kako su pobunjeni Srbi, po naredbi svojih političkih vođa, planirali i proveli evakuaciju stanovništva jer nisu željeli dočekati dolazak Hrvatske vojske niti prihvatiti hrvatsku vlast. Autori

⁵² LEČEK, NAJBAR-AGIČIĆ, AGIČIĆ, JAKOVINA, n. dj., 290.

⁵³ KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, PETRIĆ, RAGUŽ, n. dj., 241.

⁵⁴ Isto, 242.

⁵⁵ MATKOVIĆ, MIROŠEVIĆ, n. dj., 278.

S. Leček, M. Najbar-Agičić, D. Agičić, T. Jakovina, te M. Kolar-Dimitrijević, H. Petrić i J. Raguž opisuju i zločine hrvatskih pojedinaca nad srpskim civilima i njihovom imovinom: *Tijekom i nakon tih operacija pojedinci su rušili srpske kuće i počinili zločine nad srpskim civilima koji su postali predmetom bavljenja hrvatskog pravosuđa, ali i Međunarodnog kaznenog suda sa sjedištem u Haagu*⁵⁶.; *Nakon uspjeha u oslobađanju okupiranih teritorija u Hrvatskoj je zavladao oduševljenje koje je zaglušilo glasove u obranu prava izbjeglih Srba. Na žalost, hrvatske vlasti nisu znale spriječiti paljenje srpskih kuća i druge ratne zločine koji su se događali neposredno nakon 'Oluje'*.⁵⁷

Ratni zločini

Poseban podnaslov u većini gimnazijskih udžbenika nosi naslov *Međunarodni sud za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji sa sjedištem u Haagu*, no vidljive su razlike kada se piše o ratnim zločinima. Tako se u udžbeniku autora S. Leček, M. Najbar-Agičić, D. Agičića i T. Jakovine piše o ratnim zločinima počinjenima u ratu u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Ovo je inače jedini udžbenik u kojemu se spominju silovanja: *srpske snage provodile su sustavnu politiku genocida prema Muslimanima-Bošnjacima i Hrvatima, protjerujući ih i ubijajući, silujući žene, paleći njihove domove, džamije i crkve, škole i drugo*.⁵⁸ I. Perić i autori M. Kolar-Dimitrijević, H. Petrić, J. Raguž opširno pišu o ratnim zločinima počinjenima u Hrvatskoj, navodeći da su ratne zločine u Hrvatskoj počinile srpska i crnogorska oružana sila koju su sačinjavale JNA, pripadnici MUP-a Srbije i Crne Gore te srpski dobrovoljci (tzv. arkanovci, šešeljevci, Beli orlovi i dr.). U njihovom se udžbeniku navodi broj ubijene i ranjene djece, novinara, svećenika, medicinskoga osoblja te broj civila ubijenih u masakrima i smaknućima. Posebno se ističu zločini u Vukovaru, a nabrajaju se i zločini u Dalju, Borovu Selu, Voćinu, Humu, na Banovini, Kordunu, u Lici, zadarskim selima Škabrnji i Nadinu i drugim mjestima. Objasnjava se i pojam etničko čišćenje. Navode se podaci o broju hrvatskih prognanika i broju hrvatskih zarobljenika u koncentracijskim logorima i zaključuje: *S obzirom na to da je cilj takvih djela bio nestanak hrvatskoga pučanstva, srpsko-crnogorski zločini u Hrvatskoj mogu se ocijeniti kao dobro smišljen i planski provođen akt genocida*.⁵⁹

⁵⁶ KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, PETRIĆ, RAGUŽ, n. dj., 242.

⁵⁷ LEČEK, NAJBAR-AGIČIĆ, AGIČIĆ, JAKOVINA, n. dj., 290.

⁵⁸ LEČEK, NAJBAR-AGIČIĆ, AGIČIĆ, JAKOVINA, n. dj., 288.

⁵⁹ KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, PETRIĆ, RAGUŽ, n. dj., 243-244.

Zaključak

Za potrebe ovoga rada pregledale smo svih 17 udžbenika koji obrađuju razdoblje Domovinskoga rata. Pri raščlambi njihova sadržaja velikim djelom vodile smo se uputama koje propisuje *Nastavni plan i program za povijest za osnovne i srednje škole* jer su one za autore udžbenika obvezujuće. Nakon pregledanih udžbenika, može se reći da između navedenih udžbenika, kako za osnovne, tako i za srednje škole, kad je u pitanju obrada razdoblja Domovinskoga rata, nema većih razlika i odstupanja. Nakon završene osnovne škole, učenici stječu temeljna znanja o Domovinskom ratu: znaju kako, kada i zašto je vođen rat, tko je žrtva, a tko agresor, koje su bile posljedice rata, kakav je bio međunarodni položaj Hrvatske za vrijeme rata, upoznati su s dvjema završnim oslobodilačkim operacijama, a ponegdje i s prethodnim operacijama i ratom u BiH. Većina je udžbenika popraćena izvornim tekstovima i relativno dobro opremljena slikovnim materijalom koji učeniku olakšava stvaranje slike o Domovinskom ratu. U udžbenicima za srednje strukovne škole program je nešto proširen u odnosu na osnovnu školu pa većina autora navodi i datume svih važnijih operacija, a obrađuje se i rat u BiH. Najopširnije znanje o Domovinskom ratu stječu maturanti gimnazija. Oni su pobliže upoznati s političkim prilikama u bivšoj državi pred početak rata i s događajima koji su prethodili srpskoj agresiji. Mogu pratiti tijek rata na hrvatskim bojišnicama, upoznati su sa svim važnijim operacijama HV-a i s posljedicama srpske agresije, materijalnim razaranjima i stradanjem stanovništva. U gimnazijskim se udžbenicima dosta prostora posvećuje i ratu u BiH, a daje se poveznica s ratom u Hrvatskoj. Završna poglavlja uglavnom su posvećena Međunarodnom sudu za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije.

Naposljetku, može se zaključiti da je Domovinski rat u većini hrvatskih udžbenika zastupljen i obrađen prilično korektno. Naravno da prostora za poboljšanja uvijek ima, no objektivno gledajući, prenaplašene kritike na račun hrvatskih udžbenika teško se mogu argumentirano opravdati. Treba, svakako, uzeti u obzir osjetljivost ove problematike i kompleksnost samih zbivanja, pa stoga i poseban odnos prema tom dijelu hrvatske povijesti, a povjesničari i profesori, odnosno autori ovih udžbenika, oni su koji to znanje učenicima moraju prenijeti i na poseban način približiti. Učenici moraju dobiti uvid u slijed povijesnih zbivanja te shvatiti političke prilike koje su prethodile Domovinskom ratu, njegove uzroke i neposredne povode, kako bi stekli objektivnu sliku o tom razdoblju hrvatske povijesti. Dakako, u raščlambi spomenutih udžbenika važno je spomenuti da je Domovinski rat tek nedavna prošlost, o kojoj još uvijek nema puno stručne literature ili popratnih sadržaja, kako za učenike, tako i za nastavnike, te da detaljnije znanstveno istraživanje toga razdoblja tek predstoji.

POPIS LITERATURE:

1. Kolar-Dimitrijević, Petrić, Raguž, *Povijest 8*; Meridijani, Zagreb 2003.
2. Brkljačić, Ponoš, Samaržija, Špelić, *Povijest 8*; Školska knjiga, Zagreb 2005.
3. Matković, *Povijest 8*; Školska knjiga, Zagreb 2005.
4. Koren, *Povijest 8*; Profil, Zagreb 2003.
5. Jurčević, Raić, *Povijest 8*; Alfa, Zagreb 2004.
6. Đurić, *Povijest 8*; Profil, Zagreb 2004.
7. Leček, Najbar-Agičić, Agičić, Jakovina, *Povijest 4*; Profil, Zagreb 2005.
8. Matković, Mirošević, *Povijest 4*; Školska knjiga, Zagreb 2001.
9. Kolar, Petrić, Raguž, *Povijest 4*; Meridijani, Zagreb 2004.
10. Perić, *Povijest IV*; Alfa, Zagreb 2005.
11. Đurić, Peklić, *Hrvatska povijest od doseljenja Hrvata do naših dana*; Profil, Zagreb 2002.
12. Štambak, Bekavac, *Hrvatska povijest*; Školska knjiga, Zagreb 2003.
13. Dukić, Erdelja, Stojaković, *Hrvatska povijest*; Školska knjiga, Zagreb 2005.
14. Čokonaj, Petrić, Raguž, Škiljan, *Povijest od doseljenja Hrvata do danas*; Meridijani, Zagreb 2003.
15. Čokonaj, Petrić, Raguž, Škiljan, *Povijest 2*; Meridijani, Zagreb 2003.
16. Samaržija, *Hrvatska i svijet 2*; Školska knjiga, Zagreb 2003.
17. Đurić, Peklić, *Hrvatska i svijet od sredine 18. st. do naših dana*; Profil, Zagreb 2002.
18. Koren, Najbar-Agičić, Jakovina, *Dodatak udžbenicima za najnoviju povijest (pokazni arak)*
19. Antić, Plančić, *Domovinski rat: političke i ratne okolnosti*; Školska knjiga, Zagreb 2005.
20. Nastavni plan i program za osnovnu školu – povijest, zemljopis; *Prosvjetni vjesnik*, posebno izdanje, br. 2, lipanj 1999. *
21. «Okvirni nastavni program općeobrazovnih predmeta u srednjim školama», *Glasnik Ministarstva prosvjete i športa Republike Hrvatske*, posebno izdanje, br. 11, Zagreb lipanj, 1997. *
22. «Nastavni plan i program za gimnazije», *Glasnik Ministarstva prosvjete i športa Republike Hrvatske*, Zagreb 1995. *

* Nastavni planovi i programi nisu se mijenjali

Prilog**POSTOTNA ZASTUPLJENOST UDŽBENIKA ZA OSNOVNE ŠKOLE
(školska godina 2005./2006.)**

Naslov	Autori	Nakladnik	Postotak zastupljenosti
<i>POVIJEST 8: udžbenik za 8. razred osnovne škole</i>	Snježana Koren	Profil	29,69%
<i>POVIJEST 8: udžbenik za 8.razred osnovne škole</i>	Hrvoje Matković	Školska knjiga	14,09
<i>POVIJEST 8: udžbenik za 8. razred osnovne škole</i>	Vesna Đurić	Profil	23,90%
<i>POVIJEST 8: udžbenik za 8. razred osnovne škole</i>	Maja Brkljačić, Tihomir Ponoš, Zdenko Samaržija, Dario Špelić	Školska knjiga	15,60%
<i>POVIJEST 8: udžbenik za 8. razred osnovne škole</i>	Mira Kolar- Dimitrijević, Hrvoje Petrić, Jakša Raguž	Meridijani	12,63%
<i>POVIJEST 8: udžbenik za 8. razred osnovne škole</i>	Josip Jurčević, Maja Raić	Alfa	4,08%

**POSTOTNA ZASTUPLJENOST UDŽBENIKA ZA STRUKOVNE ŠKOLE
(školska godina 2005./2006.)**

POVIJEST – za četverogodišnje strukovne škole			
Naslov	Autori	Nakladnik	Postotak zastupljenosti
<i>HRVATSKA I SVIJET OD SREDINE 18. ST. DO NAŠIH DANA, udžbenik povijesti za drugi razred srednjih strukovnih škola</i>	Vesna Đurić, Ivan Peklić	Profil	49,07 %
<i>POVIJEST 2: Hrvatska i svijet od kraja XVIII. Do potkraj XX. Stoljeća, udžbenik povijesti za 2. razred četverogodišnjih srednjih strukovnih škola</i>	Emil Čokonaj, Hrvoje Petrić, Jakša Raguž, Davor Škiljan	Meridijani	27,46 %
<i>HRVATSKA I SVIJET 2, udžbenik povijesti za 2. razred četverogodišnjih strukovnih škola</i>	Zdenko Samaržija	Školska knjiga	23,47 %

Naslov	Autori	Nakladnik	Postotak zastupljenosti
<i>HRVATSKA POVIJEST OD DOSELJENJA HRVATA DO NAŠIH DANA, udžbenik povijesti za 1. razred trogodišnjih strukovnih škola</i>	Vesna Đurić, Ivan Peklić	Profil	47,17 %
<i>POVIJEST: od doseljenja Hrvata do danas, udžbenik iz povijesti za 1. razred trogodišnjih srednjih strukovnih škola</i>	Emil Čokonaj, Hrvoje Petrić, Jakša Raguž, Davor Škiljan	Meridijani	24,97 %

<i>HRVATSKA POVIJEST, udžbenik povijesti za 1. razred trogodišnjih strukovnih škola</i>	Nikola Štambak, Stjepan Bekavac	Školska knjiga	12,29 %
<i>HRVATSKA POVIJEST, udžbenik povijesti za 1. razred trogodišnjih strukovnih škola</i>	Ivan Dukić, Krešimir Erdelja, Igor Stojaković	Školska knjiga	15,57 %

POSTOTNA ZASTUPLJENOST UDŽBENIKA ZA GIMNAZIJE (školska godina 2005./2006.)

Naslov	Autori	Nakladnik	Postotak zastupljenosti
<i>POVIJEST IV</i>	Ivo Perić	Alfa	18,81 %
<i>POVIJEST 4, udžbenik za 4. razred (opće) gimnazije</i>	Suzana Leček, Magdalena Najbar-Agičić, Damir Agičić, Tvrtko Jakovina	Profil	40,45 %
<i>POVIJEST 4, udžbenik za 4. razred gimnazije</i>	Hrvoje Matković, Franko Mirošević	Školska knjiga	18,76 %
<i>POVIJEST 4, udžbenik za 4. razred gimnazije</i>	Mira Kolar – Dimitrijević, Hrvoje Petrić, Jakša Raguž	Meridijani	21,99 %

SUMMARY

THE HOMELAND WAR IN HISTORY TEXTBOOKS

The authors of this work reviewed 17 textbooks which deal with the period of the Homeland War. In deconstructing their content, they for the most part followed the guidelines laid out in the *Nastavni plan i program za povijest za osnovne i srednje škole* (Teaching plan and program for history in primary and secondary schools) because this is obligatory information for the authors of textbooks. After a review of the textbooks, the authors concluded that there is no great difference in the treatment of the period of the Homeland War between the textbooks for primary and secondary schools. Upon completion of primary school education, students have acquired a basic knowledge of the Homeland War: they know how, when and why the war was fought, who was the victim, who was the aggressor, what the consequences of the war were, what the international situation of Croatia was during the war, they are acquainted with the two military operations which liberated Croatian territory, and sometimes with the previous operations and war in Bosnia and Hercegovina as well. The majority of textbooks are augmented with original source texts and relatively well supplemented with pictorial materials which allows students to get a better picture of the Homeland War. In textbooks aimed at secondary trade school programs the information is more detailed than in the textbooks for primary schools, and the dates of all important operations are presented, along with a treatment of the war in Bosnia and Hercegovina. The best knowledge of the Homeland War is obtained by graduates of gymnasias. They are acquainted in depth with the political conditions in the former Yugoslavia before the beginning of the war and with the events preceded by Serbian aggression. They can follow the progress of the war on the Croatian battlefields, they are made aware of all the important operations of the Croatian Army and with the consequences of Serbian aggression, the material destruction and the suffering of the people. The textbooks used in gymnasias give a lot of scope to the war in Bosnia and Hercegovina, and this war is linked to the war in Croatia. The concluding chapters are in large part devoted to studying the International Court for War Crimes committed in the former Yugoslavia.

In conclusion, it can be said that the Homeland war in the majority of Croatian textbooks is well and correctly represented. Looked at objectively, the criticisms levelled at Croatian textbooks are hard to substantiate. The sensitivity of this issue and the complexity of the events themselves must of course be kept in mind, and so also the special relationship to this part of Croatian history; nonetheless, historians and professors, who are the authors of these textbooks, are responsible for transmitting this knowledge to students and bringing it closer to them. Students must get an insight into the flow of historical events as well as come to understand the political conditions which preceded the Homeland War, its long-term as well as immediate causes, in order to obtain an objective view of this period in Croatian history.

Key words: History Textbooks, Homeland War, Teaching Plan and Program for History